

ŠTÚDIE

**Koncepcia interdisciplinárneho výskumu slovenskej kultúry
vo vzťahoch k slovanskému i neslovanskému prostrediu
na Katedre kulturológie Filozofickej fakulty
Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre**

Peter Žeňuch

Abstrakt

Slovenský kulturológický výskumný program vychádza z potreby skúmať vlastnú identitu nie ako výsledok globálnych či integračných mechanizmov, ale ponúka komplexný a systematizujúci pohľad na parciálne otázky vývinu slovenskej kultúry vo vzťahoch so slovanským i neslovanským prostredím. Moderný kulturológický výskumný program vyplýva zo strategických rozvojových programov, z partnerstva a podobnosti výskumných priorít s pracoviskami v domácom i medzinárodnom kontexte. Silnou stránkou kulturológického výskumného programu je interdisciplinarita a komplexnosť, ktorá utvára možnosti pre udržateľnosť a systematické budovanie projektovaného výskumu i vďaka výchove mladých vedcov so zameraním na výskum vzťahov slovenskej kultúry k európskemu i širšiemu globálnemu prostrediu. Výsledky výskumov i podnety z vedecko-pedagogického procesu sa publikujú na stránkach časopisu *Culturologica Slovaca*.

Kľúčové slová

kulturológia, koncepcia, vzťahy slovenskej kultúry k slovanskému i neslovanskému prostrediu, časopis *Culturologica Slovaca*

Interdisciplinárny model výskumu slovenskej kultúry umožňuje identifikovať a interpretovať vývinové i synchronne dimenzie povedomia jej nositeľov a poukázať tak na trvalý prínos Slovenska v rámci európskej kultúry a civilizácie. Práve preto aktuálne spoločenské procesy v európskom i širšom globálnom kontexte, ktoré sú zamerané na poznávanie jazykov a kultúr a ich vkladu do európskeho kultúrneho dedičstva, nemožno skúmať osamotene, ale práve synergicky v rámci diachrónnych i aktuálnych (synchronných) aspektov fungovania národného i európskeho kultúrneho dedičstva. Takýto aspekt kulturológických výskumov v kontexte nefilologických i filologických vedných disciplín, vrátane slavistiky,¹ je dôležitý práve pre komplexné štúdium slovenskej kultúry.²

¹ Pozri napríklad ŽEŇUCH, P.: O špecifikách a identite slavistického výskumu na Slovensku. In *Slavica Slovaca*, 2010, 45, 2, s. 99-104; ŽEŇUCH, P. (ed.): *Slovenská slavistika včera a dnes. Kolektívna monografia*. Bratislava : Slovenský komitét slavistov a Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2012. 268 s.; ŽEŇUCH, P.: O nevyhnutnosti a nezastupiteľnosti komplexných slavistických štúdií. In *Philologica LXXIII. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2014, s. 5-17.

² Bližšie o tom ŽEŇUCH, P.: O nevyhnutnosti komplexného a interdisciplinárneho slavistického výskumu slovenskej kultúry. In *Konštantínove listy*, 2014, 7, s. 90-96.

Interdisciplinárny výskum slovenskej kultúry sa prirodzene realizuje práve v rámci národných výskumných prostredí a programov. Dôležitou podmienkou či určujúcim predpokladom kulturologických výskumov je porovnávacie hľadisko. Práve poznávanie vzťahov medzi jazykmi a kultúrami, najmä však poznávanie slovenskej kultúry vo vzťahoch k ostatnému slovanskému i neslovanskému prostrediu významnou mierou prispieva k osvetleniu princípov synergie jazykov a kultúr v každom národnom kontexte i v rámci európskeho i širšieho medzinárodného spoločenstva. Pre synergický a komplexný výskum tradičnej európskej kultúry a civilizácie je práve výskum kultúry vlastného národa neoddeliteľnou súčasťou. Osobitne dôležitou je v tejto súvislosti pohľad na kulturologické aspekty výskumu a reflexie zahrnuté v práci Ladislava Hanusa.³

Hoci tu uvádzané skutočnosti sú všeobecne známe, treba zopakovať tieto konštatovania najmä preto, že práve v súčasnosti dokladujú aktuálnosť komplexného a synergického kulturologického výskumu vzťahov národnej kultúry k iným jazykom a kultúram. Takýto výskum vzťahov poskytuje argumenty pre rozvoj kulturologickej vednej politiky v systéme humanitných i spoločenských vied. Pri vnímaní humanitných a spoločenských vied nemožno trvalo zohľadňovať iba ekonomicko-komerčné či politicko-spooločenské faktory, ktoré hrozia devalváciou rozvoja systematického kulturologického vedeckého bádania.

Pre kulturológiu nie je ohrozením realizácia obsahovo porovnateľných výskumných úloh na viacerých vedeckých či vedecko-pedagogických pracoviskách v domácom či medzinárodnom kontexte, lebo výsledky výskumov realizovaných na týchto jednotlivých inštitúciách neutvárajú konkurenčné prostredie. Konkurencieschopnosť sa naplno realizuje najmä v miere akceptácie výsledkov týchto výskumov v národnom alebo medzinárodnom kontexte. Najväčším ohrozením rozvoja výskumu kultúry je nepochopenie jeho poslania ako základného bádateľského programu zameraného na skúmanie vzťahov v širokom spektre príbuzných vedeckých disciplín. Humanitné i spoločenskovedné výskumy sice neprinášajú okamžitý ekonomický zisk, keďže ich nemožno komerčne využiť, no svoj trvalý vklad však interdisciplinárny výskum národnej kultúry vidí v adresnosti výsledkov svojich výskumov v prospech celej spoločnosti. Utvárajú sa tak nielen predpoklady pre udržateľnosť poznania, ale najmä pre jeho rast, ktorý je možné zabezpečiť najmä prostredníctvom kulturologických vedecko-pedagogických pracovísk.

Pokladáme preto za dôležité, aby sa výskum slovenskej kultúry vo vzťahoch k ostatným slovanským i neslovanským prostrediam intenzívnejšie prezentoval v celom spektre filologických i nefilologických odborov. Napríklad slovenský kulturologický výskum nemožno obmedziť iba na teoretické poznatky o kultúre či na niektoré úzko špecializované oblasti literatúry, umenia, filozofie. Kulturologický výskum i vedecko-pedagogický proces musí obsiahnuť čo najširší tematický okruh, ktorý je spätý s jazykovo-kultúrnymi, kultúrno-historickými, umeleckými, národnými a kultúrno-identifikačnými vývinovými procesmi. Bez tohto základného výskumného spektra synchronnej i diachronnej povahy by výskum slovenskej kultúry, obraz jej kontinua i vzťahov k európskemu kultúrnemu horizontu bol neúplný.

Interdisciplinárny a synergický výskum berie do úvahy relevantné zistenia, ktoré priniesli jazykovedné, literárnovedné, historiografické, národopisné, sociologické, kulturologické výskumy. Ním sa môže slovenský kulturologický program uplatniť v širokom spektre interdisciplinárneho bádania.

³ Porovnaj LEIKERT, J. a kol. *Kultúrne posolstvá Ladislava Hanusa*. Nitra : Kulturologická spoločnosť, 2012. 375 s. O týchto súvislostiach pozri tiež LIBA, P.: *Prieniky do literatúry a kultúry*. Nitra: Vydala Kulturologická spoločnosť v Nitre v spolupráci s Univerzitou Konštantína Filozofa v Nitre a so Združením SlovDidac v Nitre, 2009; LIBA, P. (ed.): *Stimuly kresťanskej kultúry*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2010.

Slovenský interdisciplinárny kulturologický výskumný program

- umožňuje pokryť široko vnímané spektrum výskumných úloh;
- utvára predpoklady pre hlbšiu spoluprácu pri systematickom komplexnom i parciálnom výskume problematiky späté s vývinom i súčasným stavom slovenskej kultúry, najmä v kontexte jej vzťahov so slovanským i neslovanským prostredím;
- poskytuje priestor pre hlbšie poznávanie synchronných i diachrónnych dimenzií slovenského kultúrneho povedomia a pre osvetlenie nezastupiteľného a trvalého prínosu slovenskej kultúry do kontextu európskej kultúry a civilizácie,
- definuje možnosti na uplatnenie tradičných i aktuálnych kultúrnych konceptov v záujme udržania stability a continuity a ďalšieho rozvoja Slovenska a jeho kultúrneho potenciálu.

Koncepcia kulturologického výskumu vychádza najmä z aktuálnych potrieb, podmienok a možností, ktoré poskytuje slovenské vedeckovýskumné prostredie a ktoré zároveň poskytuje rámec pre dlhodobý interdisciplinárny a synergický vedeckovýskumný heuristický, teoretický i aplikovaný kulturologický diskurz.

Pod pojmom projektovaný výskum sa rozumie kreovanie tímov, ktoré majú podľa svojich možností naplňať vedeckovýskumný program, ktorý zahrnuje prioritné osi kulturologického výskumu slovensko-slovanských i slovensko-neslovanských vzťahov. Predložená koncepcia si nenárokujú na úplnosť, hoci venuje svoju pozornosť aktuálnym i archetypálnym vrstvám kultúry, ktoré v slovenskom priestore vyplynuli zo slovensko-latinského a slovensko-cirkevno-slovanského kultúrno-religiózneho a jazykovo-kultúrneho podložia v prostredí prelínania západnej (latinskej) i východnej (byzantsko-slovanskej) kultúry. Osobitnú zložku tvorí poznávanie kontinua v jednotlivých oblastiach duchovnej a materiálnej kultúry a jej odrazu v spoločenskom, jazykovo-historickom a kultúrno-historickom kontexte.

Hoci sa v kontexte čiastkových výskumov už dosiahli konkrétne výsledky, doteraz chýba systematizujúci pohľad, ktorý slovenskú kultúru, jazyk, dejiny, literatúru a umenie predstaví ako celok, jedinečný nielen svojím obsahom, ale predovšetkým ako prirodzenú, formujúcu a neoddeliteľnú súčasť európskeho kultúrneho horizontu.

Katedra kulturológie Filozofickej fakulty UKF v Nitre (Kkult FF UKF) je utvorená špecifickým, no vyhraným vedeckovýskumným i vedecko-pedagogickým potenciálom, ktorý svojimi výskumami i organizačne môže prijať zodpovednosť za utváranie možností pre systematické naplňovanie konkrétnych výskumných tém (okruhov). Predložená koncepcia si nenárokujú na univerzálnosť, neobsahuje vyčerpávajúci výskumný program, ale predkladá súbor priorít, ktoré je potrebné vzhľadom na aktuálne potreby modernej slovenskej i európskej spoločnosti postupne naplňať.

Koncepcia je východiskom či snahou o zadefinovanie kulturologického výskumného priestoru, ktorý sa na Slovensku v synergickej podobe s účasťou príbuzných vedných disciplín doposiaľ neexistoval. Miera realizácie takto koncipovaného výskumného programu vychádza predovšetkým z možností, ktorými disponuje vedeckovýskumný potenciál nielen na pracoviskách Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Významnú zložku vedeckovýskumného potenciálu s možnosťami synergického naplňovania výskumných tém predstavuje najmä spolupráca s ďalšími vedecko-pedagogickými univerzitnými či fakultnými pracoviskami na Slovensku, s vedeckovýskumnými organizáciami v Slovenskej akadémii vied i spolupráca so zahraničnými vedeckovýskumnými i vedecko-pedagogickými pracoviskami.

Pravda, v kontexte integrácie európskeho kultúrno-spoločenského priestoru je prioritou práve poznávanie národnej kultúry ako jednej z rovnocenných zložiek širokej základne európskeho kultúrneho priestoru. Veď udržanie európskych kultúrnych hodnôt prirodzene podmieňuje zacho-

vanie národných kultúrnych identít. Slovenský kultúrny horizont pozitívne i negatívne ovplyvňovali rozličné formanty kultúrneho a civilizačného vývinu v slovanských i širších európskych kultúrnych a historických súvislostiach; od najstarších čias formovania etnických a kultúrnych identít tvorí Slovensko a Slováci kontinuálnu súčasť európskeho kultúrneho horizontu.

Opodstatnenosť a aktuálnosť zámerov slovenského synergetického kulturologického výskumu vychádza najmä z predpokladov, ktoré slovenský kulturologický výskum priebežne prezentuje. Úspech pri naplňaní zámerov zhrnutých nižšie v jednotlivých tézach koncepcie predpokladá aj postupné začleňovanie poznatkov do praxe. Takto koncipovaný výskumný a vedecko-pedagogický program si nevynucuje jedinečnosť. Koncepcia totiž definuje možnosti na formovanie špecifického vedeckovýskumného a vedecko-pedagogického prostredia zameraného na systematické poznávanie slovenskej kultúry vo vzťahoch so slovanským i neslovanským prostredím; zároveň umožňuje predstaviť kultúrne dedičstvo Slovenska a jeho aktuálny kultúrny potenciál, čo môže prispieť k objektivizácii poznatkov aj o jeho materiálnej a duchovnej kultúre.

Výskumné priority otvárajú možnosti pre konkrétnu programovú náplň vednej politiky, ktorá sa môže realizovať nielen na Katedre kulturológie Filozofickej fakulty UKF, ktorá predstavuje jednotný vedeckovýskumný a vedecko-pedagogický celok,⁴ ale najmä tiež v spolupráci s ďalšími katedrami fakulty, s inými fakultami či vedeckovýskumnými pracoviskami na Slovensku i v zahraničí, ktoré svoju výskumnú platformu na poznávanie vzťahov slovenskej kultúry so slovanským i neslovanským prostredím a na výskum kultúrneho dedičstva a miesta slovenskej kultúry v kontexte európskej kultúry a civilizácie.

Prioritné oblasti kulturologického výskumu:

1. Slovensko-slovanské i slovensko-neslovanské diachrónne aspekty výskumu najstarších dejín slovenskej kultúry.
2. Kultúrna, etnická, konfesijná a sociálna identita a mobilita; sociokultúrne a interkultúrne diskurzy slovensko-slovanských a slovensko-neslovanských vzťahov; etnolingvistiké aspekty výskumu národnej kultúry.
3. Latinská a cirkevnoslovanská kultúra na Slovensku. Kontinuita, mobilita, diskontinuita a diverzita a kontexty slovensko-slovanských a slovensko-neslovanských vzťahov.
4. Ľudová kultúra, slovesnosť a umelecká kultúra v medzislovanských a európskych súvislostiach.
5. Slovanská kultúra a písomníctvo v kontexte Slavia latina a Slavia byzantina. Slovanská kultúra a jej miesto v systéme európskej kultúry a civilizácie.
6. Koncepty slovensko-slovanských a slovensko-neslovanských vzťahov; dejiny, filozofia, písomníctvo, umenie a ich vývin v podmienkach spoločensko-politických diskurzov.
7. Predobrodenské a obrodenské koncepty kultúrnej identity v slovensko-slovanských a európskych súvislostiach.
8. Etnicko-konfesijné a jazykovo-kultúrne aspekty slovenskej kultúry z historického, porovnávacieho a typologického hľadiska v slovanskom i širšom európskom rámci (synchrónne a diachrónne aspekty).

⁴ Na zasadnutí Katedry kulturológie FF UKF v Nitre dňa 25.9.2015 sa rokovalo o vzniku viacerých oddelení na katedre (bližšie o tom pozri v príspevku J. Fújáka). Prítomní členovia katedry neprijali vznik oddelení v rámci katedry a vyjadrili súhlas s realizáciou kulturologického vedeckovýskumného programu, ktorý je založený na špecifických výskumných oblastiach a prístupoch.

9. Dejiny a vývin slovenskej kultúry – národné, areálové a európske špecifiká, inšpirácie a prepojenia.
10. Migrácia, emigrácia, diaspóra a reemigrácia – historické realie a súčasný stav v dimenziách slovensko-slovanských a slovensko-neslovanských vzťahov.
11. Tradícia, identita a kultúrna mobilita Slovákov v kontexte slovanských i európskych politík.
12. Otázky slovenského konfesionalizmu a nadkonfesionalny rozmer národnej a štátnej identity.
13. Kultúrne a civilizačné procesy, médiá, globalizácia, individualizmus, koncepty každodennosti – synchrónny a diachrónny pohľad.
14. Encyklopédia / Slovník slovenskej kultúry.
15. Dejiny slovenskej kultúry – syntetický a synergický synchrónno-diachrónny pohľad.

Publikačnou platformou na publikovanie výsledkov kulturologických vedeckovýskumných i vedecko-pedagogických je internetový časopis s ročnou periodicitou s názvom **CULTUROLOGICA SLOVACA**. Časopis poskytuje priestor na publikovanie porovnávacích interdisciplinárnych vedeckých štúdií, článkov a recenzií zameraných na problematiku vývinu i súčasného stavu slovenskej kultúry, najmä v kontexte jej vzťahov so slovanským i neslovanským jazykovým a kultúrnym priestorom a zameraných na jej prínos do kontextu európskej kultúry a civilizácie. Časopis ponúka priestor aj na prezentáciu materiálových i teoretických štúdií a na reflexiu tradičných i aktuálnych kultúrnych konceptov v záujme kontinuity a ďalšieho rozvoja Slovenska a jeho kultúrneho potenciálu doma i v zahraničí.

Časopis zároveň poskytuje priestor aj na publikovanie prednášok, ktoré odzneli v rámci cyklu vedeckých prednášok *Culturologos*, ktorý od roku 2013 organizuje Katedra kulturológie UKF v Nitre. Reflexiu domácej i zahraničnej vedeckej produkcie prinášajú rozličné informácie a správy z konferencií, recenzie a anotácie knižných titulov i ďalších prednášok, ktoré aktuálne odzneli na katedre.

V časopise sa predstavujú aj redakčne posúdené práce študentov všetkých stupňov štúdia (bakalárskeho, magisterského i doktorandského) v odbore kulturológia i práce študentov z ostatných vedných disciplín, ktoré prispievajú k interdisciplinárnemu kulturologickému výskumnému diskurzu. Časopis tým podporuje vedeckú činnosť mladej generácie. Časopis je zároveň publikačným orgánom Katedry kulturológie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, preto sa na jeho stránkach budú publikovať aj najdôležitejšie informácie zo správy o činnosti katedry za uplynulé jednoročné obdobie.

Verím, že *Culturologica Slovaca* sa postupne zaradí k takým publikačným orgánom, ako je časopis *Slavica Slovaca*, *Byzantinoslovaca*, *Ethnologica Slavica et Slovaca* a že si v ňom nájdu svoje miesto kulturologické práce z oblasti filozofie, dejín, umenia, literatúry, ale aj práce z okruhu výskumu vzťahov jazyka a kultúry.⁵

Literatúra

LEIKERT, J. a kol. *Kultúrne posolstvá Ladislava Hanusa*. Nitra : Kulturologická spoločnosť, 2012. 375 s.

⁵ V rokoch 1996-2001 pod vedením doc. PhDr. Jany Skladanej, CSc., sa v Slovenskej akadémii vied dvoch edíciách zborníkov *Studia Culturologica Slovaca* s podtitulom *Slovenská kresťanská a svetská kultúra* publikovali práve štúdie z tohto výskumného prostredia.

- LIBA, P. (ed.): *Stimuly kresťanskej kultúry*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2010. 286 s.
- LIBA, P.: *Prieniky do literatúry a kultúry*. Nitra : Vydala Kulturologická spoločnosť v Nitre v spolupráci s Univerzitou Konštantína Filozofa v Nitre a so Združením SlovDidac v Nitre, 2009. 303 s.
- ŽEŇUCH, P. (ed.): *Slovenská slavistika včera a dnes. Kolektívna monografia*. Bratislava : Slovenský komitét slavistov a Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2012. 268 s.
- ŽEŇUCH, P.: O nevyhnutnosti a nezastupiteľnosti komplexných slavistických štúdií. In *Philologica LXXIII. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2014, s. 5-17.
- ŽEŇUCH, P.: O nevyhnutnosti komplexného a interdisciplinárneho slavistického výskumu slovenskej kultúry. In *Konštantínove listy*, 2014, 7, s. 90-96.
- ŽEŇUCH, P.: O špecifikách a identite slavistického výskumu na Slovensku. In *Slavica Slovaca*, 2010, 45, 2, s. 99-104.

**Concept of Interdisciplinary Research of Slovak culture in relations
to Slavic and non-Slavic Milieu at the Department of Culturology
of the Faculty of Arts, Constantine the Philosopher University in Nitra**

Slovak culturological research program is based on the need to research own identity not as a result of globalization and integration mechanisms, but it offers a comprehensive and systematized view of partial issues of development of Slovak culture in relations with Slavic and non-Slavic milieu. Modern culturological research program follows from strategic development programs, partnership and similarities of research priorities with workplaces in domestic and international context. Strength of culturological research program is interdisciplinarity and complexity. It creates opportunities for sustainability and systematic projected research also by education of young researches focusing on research of relations of Slovak culture to the European and wider global milieu. Research results and inspirations from the scientific and educational process are published in journal *Culturologica Slovaca*.

Prof. PhDr. Peter Žeňuch, DrSc.
Katedra kulturológie FF UKF
Hodžova 1
949 01 Nitra
slavpeze@gmail.com